

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

جلوه‌های اخلاق اجتماعی در ارتباط با همسایگان از منظر صحیفه سجاده	
علی خیاط و سیدمصطفی رمضانزاده خیرآبادی	۳
چارچوب عمومی مدیریت بدهی شخصی در اسلام، مبتنی بر تحلیل محتوای روایات	
وحید مقدم، محمد عترت دوست و علی خلیلی	۱۵
شناخت و واکاوی مفهوم اصول و مبانی سبک زندگی اسلامی / علی جلائیان اکبرنیا	۴۳
نقش نگرش مذهبی در اثربخشی شادکامی به روش فوردایس در زندگی بانوان کارکنان منطقه ویژه	
اقتصادی پارس / فرزانه دهقانی، محمد سیفی، فائزه ناطقی و علیرضا فقیهی	۶۷
بررسی راهکارهای نهادینه‌سازی امر به معروف و نهی از منکر در فرهنگ عمومی جامعه	
سیدعلی هاشمی خان‌عباسی	۹۱
واکاوی نقش پیامبر ﷺ در تکوین نظام اجتماعی جوامع اسلامی	
سیدزکریا محمودی رجا، ایوب دامیار و سالار دامیار	۱۲۳
روش‌شناسی تفکر اجتماعی آیت الله خامنه‌ای با تأکید بر روش تفسیر اجتماعی قرآن	
یحیی بوذری نژاد و مریم توانای نامی	۱۴۷
ترجمه انگلیسی (Abstracts) / علی برهان‌زهی	۱۸۴

ترجمه حکم‌الآها

راهنمای تدوین و ارسال مقالات

- مقالات باید علمی - پژوهشی، مستند و دارای نوآوری باشند.
- مقاله‌های ارسالی از حداقل ۶۰۰۰ کلمه و حداکثر ۹۰۰۰ کلمه بیشتر نباشد.
- تیتراهای اصلی با شماره‌های ۱، ۲، ۳ و ... و زیرمجموعه آنها با ۱-۱، ۱-۲، ۲-۲، ... و ... مشخص شود.
- چکیده مقاله که آئینه تمام‌نما و فشرده بحث است، به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی، حداکثر در ده سطر ضمیمه باشد و واژگان کلیدی مقاله (سه تا هفت واژه) به دنبال هر چکیده بیاید.
- ارجاعات در متن مقاله بین پرانتز به صورت (نام خانوادگی، سال انتشار: شماره صفحه یا شماره جلد / صفحه) نوشته شود.
- اگر ارجاع بعدی بلافاصله به همان مأخذ باشد از (همان یا همان: شماره جلد / صفحه) و اگر به مأخذ دیگری از همان نویسنده باشد (همو، سال انتشار: صفحه) استفاده شود.
- منابع لاتین، به صورت لاتین و از سمت چپ در بین پرانتز (صفحه/ جلد: سال انتشار، نام خانوادگی) و در ارجاع بعدی اگر بلافاصله باشد (Ibid). نوشته شود.

- ترتیب منابع:

- کتاب: نام خانوادگی، نام (نویسنده / نویسندگان)، نام کتاب، نام مترجم، محقق یا مصحح، نوبت چاپ (در صورتی که چاپ نخست باشد نیاز نیست)، محل نشر، نام ناشر، تاریخ انتشار.
- مقاله: نام خانوادگی، نام (نویسنده / نویسندگان)، «عنوان مقاله داخل گیومه»، نام نشریه، دوره / سال، شماره جلد، تاریخ انتشار.
- نام کامل نویسنده، رتبه دانشگاهی یا عنوان علمی و نام مؤسسه متبوع وی به دو زبان فارسی و انگلیسی قید شود و همراه با نشانی پستی، شماره تلفن و نشانی الکترونیکی ارسال گردد.
- مجله در ویرایش مقالات آزاد است.
- ارسال و دریافت مقالات صرفاً از طریق سامانه مدیریت نشریات به نشانی (www.razavi.ac.ir) انجام می‌گیرد.
- ارتباط با مدیریت مجله از طریق رایانامه (razaviunis@gmail.com) امکان‌پذیر است.

اصول اخلاقی مجله

- فهرست نام نویسندگان نشان‌دهنده همکاری آنها در تدوین مقاله است و لذا تعیین نام مسئول مقاله و نیز رعایت عدم وجود اسامی غیر مرتبط ضروری است.
- نویسنده مسئول فردی است که در تهیه، آماده‌سازی و ... مقاله، سهم عمده را بر عهده دارد و نیز مسئولیت هر گونه ایراد قانونی و رعایت ضوابط بر عهده وی می‌باشد.
- حقوق نویسندگان و داوران**
- اطلاعات شخصی نویسندگان برای عوامل اجرایی و اعضای تحریریه مجله محرمانه بوده و از آن محافظت می‌شود.
- داوری مقالات توسط داوران، بدون اطلاع از نام نویسندگان انجام می‌گردد.
- نام داوران مقاله، محفوظ است و به هیچ عنوان در اختیار نویسندگان قرار داده نمی‌شود.

قانون کپی‌رایت

- مقالات ارسالی نباید کپی‌برداری از آثار چاپ‌شده یا ترجمه آثار باشد و قبلاً در نشریه دیگری چاپ شده یا برای نشریه دیگر به طور همزمان ارسال شده باشد.
- در صورت تخلف نویسندگان، مطابق با ماده ۳ از فصل دوم قانون حمایت از حقوق پدیدآورنده (تأییدشده در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) رفتار خواهد شد.
- همپوشانی مقالات چاپ‌شده نویسنده یا نویسندگان تا ۱۰ درصد قابل قبول است و بیشتر از آن شامل قانون کپی‌رایت می‌گردد.

جلوه‌های اخلاق اجتماعی

در ارتباط با همسایگان از منظر صحیفه سجادیه*

□ علی خیاط^۱

□ سیدمصطفی رمضان‌زاده خیرآبادی^۲

چکیده

جلوه‌های اخلاق اجتماعی در تعامل با همسایگان، با ایجاد روابط صمیمانه، از یک سو موجب آسانی و وسعت ارتباطات اجتماعی می‌گردد و از سوی دیگر، ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. نرم‌خویی و یاری به ضعیفان، رفع نیازها، دعا کردن، هدایت آنان به راه درست، مشورت و خیرخواهی، راز پوشی، گمان نیکو بردن، حسد نداشتن و... از جمله مصادیق مهم اخلاق اجتماعی در روابط همسایگی است که در ادعیه صحیفه سجادیه بدان اهتمام شده است. نوشته حاضر، بر آن است که با بررسی کتابخانه‌ای متون اسلامی، مصادیق و جلوه‌های اخلاق اجتماعی را در تعامل با همسایگان و دوستان، در ادعیه صحیفه سجادیه تبیین نماید. ذکر این نکته لازم است که رعایت جلوه‌ها و مصادیق اخلاقی در روابط همسایگی، می‌تواند تحقق‌بخش سبک زندگی اسلامی باشد.

واژگان کلیدی: همسایه، اخلاق اجتماعی، دعا

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۸ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۰.

۱. استادیار دانشگاه علوم اسلامی رضوی (khayyat313@gmail.com).

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه علوم اسلامی رضوی (s.m.ramezanzadeh@gmail.com).

مقدمه

علی‌رغم اهمیت همسایگی و تأثیر آن بر روابط اجتماعی، با کمال تأسف، با پیشرفت صنعتی و تغییر در سبک زندگی افراد، کمتر می‌شود در روابط همسایگی از اعتماد، صمیمیت و یاری‌رسانی خبری گرفت و عملاً انسان‌ها به سمت تنهایی و انزوا کشانیده شده‌اند، به گونه‌ای که برخی از همسایگان پس از سال‌ها همجواری، یکدیگر را نمی‌شناسند و یا علاقه به ارتباط با یکدیگر ندارند و گاهی اوقات نیز، بی‌توجهی به اخلاق همسایگی، به خصوص در آپارتمان‌ها، به مسائلی مانند ناامنی، آزار رسانی، عیب‌جویی، افشای رازها و... دامن زده است. از این رو در زندگی امروزی، «اخلاق اجتماعی» برای دیگران، به‌ویژه همسایگان، از بایسته‌های زندگی اجتماعی است که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و به نظر می‌رسد که جلوه‌های اخلاق اجتماعی در تعامل با همسایگان، روابط همسایگی را بهبود بخشیده و امنیت و آسایش عمومی را به ارمغان می‌آورد. از این رو، تلاش می‌گردد تا جلوه‌های اخلاق اجتماعی در تعامل با همسایگان را از ادعیه صحیفه سجادیه گردآوری نمایم.

الف. مفهوم‌شناسی همسایه

در معنا و مفهوم «همسایه» (neigh)، اختلافی به نظر نمی‌آید و همگان با معنای آن آشنا هستند. از نظر لغت، به دو یا چند نفر که اتاق یا خانه آن‌ها متصل یا نزدیک به هم باشد، همسایه می‌گویند (معین، مجموعه یک جلدی، ۱۳۸۵، ۱۶۵۲). در قرآن کریم، کلمه «جار» به معنای همسایه آمده که مصدر آن «جوار» و جمع آن «جیران» و به معنای همسایگی است (نساء، ۳۶).

در کتب لغت نیز، در ذیل «ج و ر»، «جار» این معنا آمده است: «الْجَارُ مَنْ يَقْرُبُ مَسْكَنَهُ مِنْكَ» همسایه، کسی است که مسکنش نزدیک توست (راغب اصفهانی، ۱۳۸۷، ۱۰۱). در زبان عربی، کلمات دیگری هم وجود دارد که به معنای همسایه آمده‌اند از آن جمله می‌توان به واژه «الخلیط» (همان، ۶۲۶) و «مولی» (همان، ۴۹۳/۴) نیز اشاره کرد.

«همسایه» در عرف جامعه، شامل خانه‌های همجوار می‌شود، حال آنکه در دین

اسلام، این محدوده وسیع تر می باشد. امام علی علیه السلام نیز درباره مرز همسایگی می فرماید: «أربعون داراً من أربعة جوانبها»؛ تا چهل خانه از چهار طرف منزل همسایه به شمار می آیند (خصال، ۵۴۴).

بنابراین، از این احادیث فهمیده می شود که همسایگی به خانه های مجاور و نزدیک به هم محدود نمی شود، بلکه طیف گسترده ای از هموعان و ساکنان یک محله را شامل می شود که در قبال یکدیگر، مسئولیت اخلاقی و حقوقی دارند.

ب. جلوه های اخلاق با دوستان و همسایگان

در فرهنگ اسلامی، دوستان و همسایگان از جایگاه والایی برخوردارند و دستورها و آموزه های بسیاری درباره انتخاب دوستان خوب، مراعات حقوق همسایگان و چگونگی ارتباط با آنان وجود دارد.

امام سجاده علیه السلام، اهتمام ویژه ای به دوستان و همسایگان در ادعیه صحیفه سجاده دارند. همسانی این دو گروه نشان می دهد که باید با همسایگان نیز، مانند دوستان ارتباط برقرار کرد، ولی متأسفانه با شکل زندگی غربی به ویژه در شهرهای بزرگ، ارتباط با همسایگان، گاهی به آشنایی معمولی نیز نمی رسد.

برخی وظایف اخلاقی دوستان و همسایگان در برابر یکدیگر عبارتند از:

۱. نرم خوئی و یاری به ضعیفان

امام سجاده علیه السلام می فرماید:

وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... (وَوَفَّقَهُمْ) الْأَخْذُ بِمَحَاسِنِ أَدَبِكَ فِي إِرْفَاقِ ضَعِيفِهِمْ (صحیفه سجاده، دعای ۲۶)؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... بار خدایا! دوستان و همسایگان مرا یاری ده که رهنمودهای نیکوی تو را فرا گیرند در یاری و نرم خوئی با ناتوانان.

اگرچه امام سجاده علیه السلام بر لزوم یاری به افراد ضعیف در جامعه تأکید عمومی دارد، در مورد دوستان و همسایگان تعبیر لطیف تر «ارفاق» را بیان می کند. ارفاق، یعنی «نرم خوئی و لطافت کار... و ارفاق به معنی سود رساندن نیز می آید» (حسینی مدنی

شیرازی، ۱۴۱۳، ۱۵۵/۴). پس یاری به دوستان و همسایگان همراه با نرم‌خویی به آنان و تلاش در سود رساندن به ایشان، در این فرازاها تأکید می‌شود.

۲. برطرف کردن نیازها

«وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا (وَوَقَّهْمُ) ... سَدَّ خَلَّتِهِمْ؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (آنان را توفیق ده) در جلوگیری از فقر و نیازمندی ناتوانانشان» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

همسایگان و دوستان ممکن است به هم نیاز داشته باشند، به‌ویژه وقتی فقیر یا ناتوان هستند. «سد» یعنی «جبران و برطرف کردن چیزی از ریشه» (حسینی مدنی شیرازی، ۱۴۱۳، ۱۵۶/۴).

انسان در برابر همه نیازمندان جامعه وظیفه دارد، ولی در قبال دوستان و همسایگان، وظیفه‌اش بیشتر است و باید در جهت رفع فقر آنان بیشتر بکوشد و آبرومندانه برای آنها گام بردارد. به راستی، اگر همه با توجه به این آموزه‌ها به همسایگان و دوستان فقیر خود کمک می‌کردند، فقر در جامعه برطرف می‌شد (ملکوتی‌نیا، ۱۳۹۳، ۳۸).

لزوم رسیدگی به حال همسایگان فقیر در روایات دیگر امامان نیز، سفارش شده است. امام باقر علیه السلام به نقل از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

«مَا آمَنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبَعًا وَجَارُهُ جَائِعٌ؛ کسی که شب سیر بخوابد در حالی که همسایه‌اش گرسنه است، به من ایمان نیاورده است» (حرعاملی، ۱۳۸۷، ۴۹۰/۵).

نگاه سخاوتمندانه و بخشش را نباید از دوستان و همسایگان دریغ کرد، چنان که امام سجاده علیه السلام می‌فرماید:

«وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَالْعَوْدُ عَلَيْهِم بِالْحِدَّةِ وَالْإِفْضَالِ (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶)؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (بار خدایا! دوستان و همسایگانم را) به دریغ نوزیدن از تقدیم پیشکش و بخشش فراوان (موفق بدار).

۳. دعا کردن

یکی از موارد مهمی که در اسلام، درباره دوستان و همسایگان سفارش شده، دعا

کردن برای یکدیگر است. برای مثال، از خداوند، دوری از گناه را برای دیگری بخواهند. امام سجاده علیه السلام از خداوند می‌خواهد که نزدیکان و همسایگان از شر شیطان در امان باشند:

وَأَجْعَلْ آبَاءَنَا وَأُمَّهَاتَنَا وَأَوْلَادَنَا وَأَهْلِينَا وَذَوَى أَرْحَامِنَا وَقَرَابَاتِنَا وَجِيرَانَنَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ مِنْهُ فِي جِرِّ حَارِزٍ وَحِصْنٍ حَافِظٍ وَكَهْفٍ مَانِعٍ (صحیفه سجاده، دعای ۱۷):
(بار خدایا) پدران و مادران و فرزندان و قبیله‌ها و خویشان و نزدیکان و همسایگان ما
را از مردان و زنان اهل ایمان، از شر او در جای استوار و قلعه نگه دارنده و پناهگاه
بازدارنده قرار بده.

در اسلام، دوستی، پیوند واقعی میان مؤمنان است و امری ظاهری نیست و به همین
سبب، دعا بخشی از حق برادر بر برادر است، اگرچه این دعا پنهانی باشد (مدرسی، ۱۳۸۴،
۴۰).

۴. هدایت آنان به راه درست

«وَتَوَلَّيْنِي فِي حَيْرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَهَدَايَةَ مُسْتَرْتِدِهِمْ»؛ و مرا در رابطه
با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (بار خدایا! دوستان و
همسایگانم را موفق بدار در) راهنمایی راه جویشان (صحیفه سجاده، دعای ۲۶).

اگر برای دوست یا همسایه انسان یا فرزندان آنان، در انتخاب راه درست مشکلی
پیش بیاید، دوستان و همسایگان وظیفه دارند با دقت به یاری او بشتابند. همچنین، اگر
فردی با معارف اصیل دین که مورد نیاز دوستان اوست، آشنایی دارد، سزاوار است به
دوستان خود بی‌منت آموزش دهد، چنان که امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

وَالْوَاجِبُ عَلَيَّ أَعْلَمُهَا بِدِينِ اللَّهِ تَعَالَى، أَنْ يَزِيدَ صَاحِبَهُ مِنْ قُنُونِ الْقَوَائِدِ الَّتِي أَلَزَمَهُ اللَّهُ
بِهَا (مصباح الشریعه، ۱۶۷)؛ و هر کدام از ایشان که علم او در مسائل دینی بیشتر است،
لازم است از دانش‌های مفیدی که خداوند به او کرامت فرموده است، از دیگری
دریغ ندارد.

۵. مشورت و خیرخواهی خالصانه

«وَتَوَلَّيْنِي فِي حَيْرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَمُنَاصِحِهِ مُسْتَشِيرِهِمْ»؛ و مرا در رابطه

با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (بار خدایا! دوستان و همسایگانم را موفق بدار در) خیرخواهی برای مشورت خواهان (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

اگر دوستان و همسایگان برای مشورت در کاری به انسان مراجعه کردند، لازم است انسان آنچه را می‌داند، به آنان بگوید تا بتوانند بهتر تصمیم بگیرند.

۶. رازپوشی

اگرچه، پرده‌پوشی از رازها و عیب‌های یکدیگر، وظیفه همگان است، این امر بر همسایگان و دوستان که بیشتر از رازهای هم آگاه می‌شوند، ضروری‌تر است. امام سجاده علیه السلام بر پرده‌پوشی همسایگان و دوستان، چنین تأکید می‌کند:

وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَكُثْمَانَ أَسْرَارِهِمْ، وَسِرِّ عَوْرَاتِهِمْ؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (بار خدایا! دوستان و همسایگانم را موفق بدار) در پنهان کردن رازهایشان و پوشاندن عیب‌هایشان (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

مهربانی دوستان و همسایگان به آنها اجازه نمی‌دهد راز و عیب دوست خود را فاش سازند: «وَأَسِرُّ لَهُمْ بِالْعَيْبِ مَوَدَّةً؛ به خاطر محبت به آنان در غیابشان نیز، اسرارشان را مخفی نگه دارم» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

۷. نیک اندیشی به دیگران

ارتباط بیشتر با دوستان و همسایگان، ممکن است سبب شود انسان در مواردی به آنان گمان بد ببرد. در این موارد باید دقت کرد که اصل بر نیک‌اندیشی و تجسس نکردن است (انصاریان، ۱۳۹۶، ۴۵۹/۶). امام سجاده علیه السلام با تأکید بر نیک‌اندیشی می‌فرماید: «وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَأَسْتَعْمِلُ حُسْنَ الظَّنِّ فِي كَافَتِهِمْ؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (بار خدایا مرا بر آن دار که) درباره همه دوستان و همسایگانم گمان نیک داشته باشم» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

گمان نیکو به این معنا نیست که، انسان اسرار خود را به آنان باز گوید و آنان را

محرم خود قرار دهد؛ چرا که امکان دارد روزی آنان دشمن انسان گردند و رازهای او را فاش سازند (رضایی، ۱۳۸۶، ۲۴). امام سجاده علیه السلام می‌فرماید:

الصَّالِحِينَ مِنْ جَارٍ كُنْتُ أَكَاتِمُهُ سَيِّئَاتِي... لَمْ أَتَقِ بِهِمْ رَبِّ فِي السِّرِّ عَلَيَّ؛ و بندگان نیکوکار از همسایگانم که من اعمال زشتم را از آنها پنهان می‌داشتم... پروردگارا! من به ایشان (همسایه و خویشاوند) در رازپوشی بر خود اعتماد نکردم (صحیفه سجادیه، دعای ۳۲).

۸. حسد نداشتن

از آنجا که دوستان و همسایگان بیشتر با یکدیگر ارتباط دارند، امکان حسدورزی در آنان بیشتر است. گاه ممکن است از رسیدن دوست خود به مقام یا علم یا نعمت ناراحت شوند و آرزو کنند این نعمت از او گرفته شود. این احساس، کم کم ریشه‌های دوستی را سست می‌کند (فرزانه، ۱۳۹۲، ۵۹). از این رو، امام سجاده علیه السلام نه فقط نابودی نعمت را برای دوست و همسایه خود نمی‌خواهد، بلکه می‌خواهد رسیدن نعمت به دوستان و همسایگان برای ایشان دوست‌داشتنی شود:

وَتَوَلَّيْ فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَأَحِبُّ بَقَاءَ النِّعْمَةِ عِنْدَهُمْ نُصْحًا؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... و خالصانه نعمت همیشگی (روزی و خوشی) را نزد ایشان دوست بدارم (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

۹. فروتنی با دوستان و همسایگان

فخر فروختن به هیچ کس سزاوار نیست، اگر دوستان به هم فخر بفروشند و خودپسندی نشان دهند، رابطه دوستی پایدار نمی‌ماند. پس لازم است برای گسترش رابطه دوستی، دوستان و همسایگان با هم فروتن باشند. امام سجاده علیه السلام می‌فرماید:

وَتَوَلَّيْ فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَالْأَيْنُ جَانِبِي لَهُمْ تَوَاضَعًا؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... و با آنان از روی تواضع به نرمی سر کنم» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

۱۰. کمک در انجام کارهای نیک

بی‌تردید، پیشبرد اهداف فردی و اجتماعی در مناسبات همسایگی، تنها در سایه

همکاری و همیاری حاصل می‌شود، چراکه زندگی اجتماعی، افراد جامعه را به صورت اعضای یک خانواده درمی‌آورد، که پیوسته با هم در ارتباط و رفت و آمدند و نیازهای متقابل، به یکدیگر دارند. از این رو، هر کدام از دو همسایه، باید بازوی دیگری در انجام خوبی‌ها و یار وی در سختی‌ها باشد و هریک، زیر سایه دیگری، احساس امنیت و اعتماد نماید.

یاری‌رسانی یا رفتار حمایتی در هنگام انجام کارهای نیک و همچنین، در زمان بروز سختی‌ها و مشکلات در زندگی، ضرورت دوجندان می‌یابد (آذربایجانی، ۱۳۸۵، ۳۳۲). آنچه از روح کلی تعالیم اسلامی فهمیده می‌شود، آن است که بنا و اساس جامعه اسلامی، بر مبنای تعاون بر نیکوکاری است (مانده ۲ / ۲) و نیز، همه خیرات و خوبی‌ها از مسیر آن نصیب مردم می‌گردد.

از معارف اسلامی، چنین برمی‌آید که معاونت و شرکت فعّالانه و مخلصانه در کارهای نیک اجتماعی و آنچه در ایجاد تقوای عمومی مؤثر باشد، بر هر فرد مؤمن لازم و واجب خواهد بود و کسی که نسبت به پیشرفت امور اجتماعی همسایگان و حتی پیشرفت کار یک همسایه، حساس نباشد، یعنی بی‌قید و بی‌اعتنا بگذرد و تنها به فکر خویشتن باشد، از زمره مسلمانان بیرون است (حرانی، ۱۴۰۴، ۵۸).

لذا امام سجاد علیه السلام می‌فرماید:

وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... (وَوَفَّقَهُمْ وَالْأَخْذِ بِمَحَاسِنِ أَدَبِكَ) وَحُسْنِ مُوَسَّاتِهِمْ بِالْمَاعُونَ (صحیفه سجاده، دعای ۲۶)؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (بار خدایا آنان را در فرا گرفتن اخلاق نیک خود که بندگان را به آن امر فرموده‌ای) در خوب کمک کردنشان در کارهای نیک (توفیق ده).

۱۱. مساوات در برخورد

انسان مسلمان، آنچه را برای خود و خویشان و نزدیکانش می‌پسندد، برای دیگران، به‌ویژه همسایگان و دوستان نیز می‌پسندد. امام سجاد علیه السلام این ویژگی را در فراز زیر بیان می‌کند:

وَتَوَلَّيْنِي فِي جِيرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَأَوْجِبُ لَهُمْ مَا أَوْجِبُ لِحَامَّتِي، وَأُزْعِي

لَهُمْ مَا أَرَعَى لِخَاصَّتِي (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶)؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... و آنچه برای خویشاوندان خود می‌خواهم، برای دوستان و همسایگانم بخواهم و آنچه برای خاصان و نزدیکان خود منظور می‌دارم، برای ایشان در نظر بگیرم.

ما، بهترین امکانات و خالصانه‌ترین راهنمایی‌ها و مشاوره‌ها را برای نزدیکان و به‌ویژه، خانواده خود فراهم می‌کنیم. پس با دیگران (دوستان و همسایگان) نیز، باید این گونه باشیم و آنها را مانند خویشان بدانیم. امام صادق علیه السلام این امر را یکی از حقوق واجب برادر مؤمن ذکر می‌کند:

لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سَبْعَةٌ حُقُوقٌ وَاجِبَةٌ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَاللَّهُ سَأَلُهُ عَمَّا صَنَعَ فِيهَا... وَأَنْ يُجِبَ لَهُ مَا يُجِبُ لِنَفْسِهِ (شیخ صدوق، ۱۳۸۴، ۵۱۹/۲)؛ مؤمن بر گردن دیگر مؤمن، هفت حق واجب از خداوند دارد و خداوند از او درباره آنچه در این زمینه انجام می‌دهد، بازخواست می‌کند: ... (یکی از آنها) آنچه برای خود می‌پسندد، برای او نیز بیسندد.

برای همسایه نیز، تعبیر مشابهی در روایات آمده است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: در کتاب امیرالمؤمنین علی علیه السلام خواندم که رسول خدا صلی الله علیه و آله نوشته‌ای بین مهاجر و انصار و هر کسی از اهل مدینه که به آنها ملحق می‌شد، می‌نوشت که این جمله در آن این است:

إِنَّ الْجَارَ كَالنَّفْسِ غَيْرِ مُضَارٍّ وَلَا آئِمٍّ وَحُرْمَةُ الْجَارِ عَلَى الْجَارِ كَحُرْمَةِ أُمِّهِ وَأَبِيهِ (بحار الانوار، ۱۶۷/۱۹).

همسایه مانند خود انسان است، به اندازه خودش لازم است رعایت حال او شود و از وی محافظت به عمل آید، مگر همسایه‌ای که برای همسایه ضرر داشته باشد و در حق همسایه به جرم و جنایت آلوده شود و احترام و ارزش همسایه، به سان احترام پدر و مادر است (شیخ صدوق، ۱۳۸۴، ۵۱۹/۲).

۱۲. دلجویی در سختی‌ها و مشکل‌ها

اگر رابطه همسایگان و دوستان، بر پایه مهر و محبت باشد، باید در سختی‌ها و

گرفتاری‌ها از هم دلجویی کنند و تا آنجا که می‌توانند، یاری‌رسان هم باشند. چه بسا دوستی، به دلیل از دست دادن عزیزی، به مشکل روحی دچار شود یا به دلیل مشکلی، به گرفتن وام نیاز داشته باشد، در اینجاست که دوستی واقعی، باید انسان را به همدلی با او و سعی در رفع مشکل او بکشانند. این است که امام سجاده علیه السلام می‌فرماید:

وَتَوَلَّيْنِي فِي جِرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... وَأَرْقُ عَلَى أَهْلِ الْبَلَاءِ مِنْهُمْ رَحْمَةً؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... و با مهربانی بر گرفتارانشان وقت داشته باشم و دلجویی کنم (صحیفه سجاده، دعای ۲۶).

حضرت علی علیه السلام نیز در وصف دوستان واقعی می‌فرماید:
لَا يَكُونُ الصَّدِيقُ صَدِيقًا حَتَّى يَحْفَظَ أَخَاهُ فِي ثَلَاثٍ فِي نَكْبَتِهِ وَعَيْبَتِهِ وَوَفَاتِهِ؛ دوست دوست نخواهد بود، مگر آنکه برادرش را در سه حالت نگه دارد: در هنگام سختی‌اش، در غیاب او و پس از مرگش (نهج البلاغه، حکمت ۱۳۴).

۱۳. عیادت بیماران

عیادت از بیماران درباره همه مسلمانان، پسندیده و البته در مورد دوستان و نزدیکان و همسایگان، ضروری‌تر است (طاعتی، ۱۳۸۶، ۵۰)، لذا امام سجاده علیه السلام در این باره می‌فرماید:

وَتَوَلَّيْنِي فِي جِرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... (وَوَقَّفَهُمْ)... وَعِيَادَةَ مَرِيضِهِمْ؛ (و آنان را توفیق ده)... و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق، ما معرفت دارند... در عیادت از بیماران دوستان و همسایگان (صحیفه سجاده، دعای ۲۶).

۱۴. دیدن مسافر از سفر برگشته

مسافر، پس از بازگشت از سفر با بیان بخشی از دیده‌ها، شنیده‌ها و تجاربتش، موجب انتقال اطلاعات مفیدی از سفرش به دیگران می‌شود. در سفرهای زیارتی، زائر علاوه بر انتقال اطلاعات، حامل بهره‌های معنوی خاصی است که نورانیتش، موجب انتقال انرژی‌های مثبت دریافتی به افرادی می‌شود که به دیدنش آمده‌اند.

مسافر هم، وقتی می‌بیند دیگران جای خالی‌اش را حس کرده‌اند و به شوق دیدارش نزد او

آمده‌اند، بانشاط و احساس مسئولیت بیشتر به زندگی ادامه می‌دهد (رجب زاده، ۱۳۹۵، ۳۷).

لذا، امام سجاد علیه السلام در اهمیت دیدار و استقبال از مسافر می‌فرماید:

وَتَوَلَّى فِي جِرَانِي وَمَوَالِي الْعَارِفِينَ بِحَقِّنَا... (وَوَفَّقَهُمْ)... وَتَعَهَّدَ قَادِمِهِمْ؛ و مرا در رابطه با رعایت حق همسایگان و دوستانم که به حق ما معرفت دارند... (و آنان را کمک کن) در تجدید عهد و دیدار از سفر رسیده‌شان...» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۶).

۱۵. جويا شدن از حال آنان

یکی از مواردی که دوستان و همسایگان نسبت به یکدیگر باید دقت کنند، جويا شدن از حال یکدیگر است؛ یعنی بدانند دیگری در چه وضعیتی به سر می‌برد. این امر، در ادامه دوستی افراد بسیار مهم است که امروزه کم‌رنگ شده است و برخی دوستان، مدت‌ها از هم خیر ندارند.

یکی از راه‌های جويا شدن از دوست و همسایه، احسان و هدیه دادن به اوست که امام سجاد علیه السلام می‌فرماید:

وَأَنْ تَتَعَاهَدَ جِيرَانَنَا بِالْإِفْضَالِ وَالْعَطِيَّةِ؛ و با احسان و عطا از همسایگانمان جويا شویم (صحیفه سجادیه، دعای ۴۴).

کار نیک و هدیه دادن، اگرچه کوچک باشد، ولی صادقانه و خالصانه، به دوست و همسایه نشان می‌دهد که انسان به یاد اوست. امام صادق علیه السلام به تمام افراد نزدیک، از جمله خویشاوندان و دوستان و همسایگان، به دیدار یکدیگر و هدیه دادن سفارش می‌فرماید:

يَا أَهْلَ الْقَرَابَةِ تَرَاوَرُوا، وَلَا تَجَاوَرُوا، وَتَهَادُوا؛ فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُسَلِّمُ السَّخِيمَةَ، وَالزِّيَارَةَ تُثَبِّتُ الْمَوَدَّةَ (الاشعث الكوفي، ۱۳۷۵، ۲۵۲)؛ ای افراد نزدیک به یکدیگر، به زیارت هم بروید و به هم ستم نکنید و هدیه بدهید؛ زیرا هدیه کینه را از بین می‌برد و دیدار یکدیگر، مودت بین شما را پایدار می‌کند.

نتیجه‌گیری

بنابراین، «جلوه‌های اخلاقی اجتماعی در رابطه با همسایگان»، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که این کار می‌تواند از یک سو، باعث آسانی و گسترش ارتباطات

اجتماعی گردد و از سوی دیگر، با همکاری متقابل، ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی را کاهش دهد، زیرا با ظهور صمیمیت در روابط اجتماعی، زمینه تحقق سلامت روانی و آرامش، نشاط، امید و... فراهم می‌گردد و همین امر باعث می‌گردد که تعاملات همسایگی، شکل بهتری به خود بگیرد و مهر و محبت و همدلی، بر روابط آنها حکم فرما شود تا تحقق بخش سبک زندگی اسلامی در جامعه باشد.

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم.
۲. صحیفه سجادیه.
۳. الأشعث الكوفي، محمد بن محمد، الجعفریات، تصحیح و ترتیب: شیخ احمد صادقی اردستانی، قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور، ۱۳۷۵.
۴. امام صادق علیه السلام، مصباح الشریعه، بیروت، اعلمی، ۱۴۰۳ق.
۵. انصاریان، حسین، دیار عاشقان، تهران، پیام آزادی، ۱۳۶۹.
۶. آذربایجانی، مسعود و دیگران، روانشناسی با نگرشی به منابع اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان سمت، ۱۳۸۵.
۷. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، مترجم: محمدعلی مقدس، قم، ۱۳۸۷.
۸. حرّانی، ابن شعبه، تحف العقول، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ق.
۹. حسینی مدنی شیرازی، علی خان، ریاض السالکین فی شرح صحیفه السید الساجدین، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۳ق.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات، مترجم حسین خداپرست، قم، نوید اسلام، ۱۳۸۷.
۱۱. رجب زاده، زهرا، صحیفه همسایه‌داری، اصفهان، علم آفرین، ۱۳۹۵.
۱۲. رضایی، علی، حسن ظن، قم، پیام حجت، ۱۳۸۶.
۱۳. سیدرضی، علی بن حسن، نهج البلاغه، ترجمه فیض الاسلام، چاپ پنجم، تهران، مؤسسه چاپ و نشر تألیفات فیض الاسلام، ۱۳۷۹ ش.
۱۴. صدوق، ابوجعفر محمد، خصال الممدوحه و المذمومه، ترجمه صادق حسن‌زاده، تهران، ارمغان طویی، ۱۳۸۴.
۱۵. طاعتی، محمدباقر، آداب عیادت، همدان، برکت کوثر، ۱۳۸۶.
۱۶. فرزانه، عبدالحمید، چیستی و بایستی انسان از دیدگاه صحیفه سجادیه، شیراز، دانشگاه آزاد، ۱۳۹۲.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۳۰ق.
۱۸. مدرسی، سید هادی، دوستی و دوستان، ترجمه حمیدرضا شیخی و حمیدرضا آذیر، مشهد، بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۸۴.
۱۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی (مجموعه یک جلدی)، تهران، راه رشد، چاپ دوم، ۱۳۸۵.
۲۰. ملکوتی نیا، علی، خیرخواهی در بهبود روابط همسایگی، بجنورد، انتشارات جهانی، ۱۳۹۳.